

Cite: Leshenok, U. S., & Lukovych, T. V. (2021). Systema indyikatoriv umov prozhyvannia naselennia na mistsevomu rivni: pryntsyipy formuvannia ta vykorystannia [System of Indicators for Living Conditions of the Population at the Local Level: Principles of Organization and Use]. *Demography and Social Economy*, 1 (43), 101-116. <https://doi.org/10.15407/dse2021.01.101>

<https://doi.org/10.15407/dse2021.01.101>

УДК: 311.3

JEL Classification: C81

У. С. ЛЕШЕНОК, головний економіст

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: leshenok_u@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7994-1393

Т. В. ЛУКОВИЧ, провідний економіст

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: tan_luk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5252-7718

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ УМОВ ПРОЖИВАННЯ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ: ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Актуальність статті обумовлена необхідністю збору та систематизації об'єктивної і якісної інформації щодо умов проживання населення на місцевому рівні. Надійне оцінювання умов проживання населення на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) — це необхідна умова для прийняття управлінських рішень у сфері економіки та соціальної політики. Метою статті є висвітлення принципів формування та використання системи індикаторів умов проживання населення на місцевому рівні. Для досягнення мети застосовано загальнонаукові методи (метод узагальнення та системний). Новизна статті полягає у формулюванні принципів систематизації інформації щодо умов проживання населення на місцевому рівні у вигляді системи індикаторів, визначенні завдань такої системи, а також джерел даних, необхідних для реалізації цих завдань. На основі аналізу вітчизняних підходів поняття «умови проживання населення» визначено як складову рівня життя населення, що складається з трьох груп показників: забезпеченість житлом, якісні характеристики житла і рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури. Також із урахуванням європейського досвіду вивчення умов проживання населення на місцевому рівні до системи індикаторів включено окрему секцію для суб'єктивних оцінок задоволеності життям місцевого населення у населеному пункті. Основну увагу приділено суб'єктивній складовій аналізу — можливостям вимірювання задоволеності життям у населеному пункті та

способам використання таких суб'єктивних оцінок у межах системи індикаторів умов проживання населення на місцевому рівні. Задоволеність життям у населеному пункті визначено як оцінку індивідом свого життя відповідно до обраного певним чином критерію. При цьому розглянуто низку підходів до вимірювання задоволеності життям у населеному пункті: підходи, у межах яких задоволеність життям вимірюється на основі одного індикатора, та підходи, де застосовано кілька індикаторів. Якщо задоволеність життям вимірюється за допомогою одного прямого питання, це один індикатор, натомість у випадку кількох тверджень, які респондент оцінює за певною шкалою, кожне твердження є окремим індикатором. У подальшому аналізі отриманих даних такі індикатори можна аналізувати окремо або ж будувати на їх основі інтегральний індекс.

Виходячи з інтерпретації поняття «умови проживання», у статті визначено три цілі, яким має відповідати система індикаторів умов проживання населення об'єднаної територіальної громади (ОТГ): моніторинг умов проживання населення, виявлення ключових проблем для ОТГ та порівняння різних ОТГ між собою на основі умов проживання населення. Для першої та третьої цілей серед можливих джерел інформації запропоновано дані з реєстрів, а для другої — експертні та фокус-групові опитування, відкриті групові дискусії.

Також у межах статті розглянуто проблеми, пов'язані з презентацією даних. Незважаючи на певну розрізненість даних, формат їх представлення має бути простим для сприйняття користувачами (а також представниками місцевої влади, громадськими активістами і ЗМІ). Одним з можливих способів представлення є формат, використовуваний у межах методології карток громадського звітування.

Ключові слова: умови проживання, задоволеність життям, відкриті групові дискусії, картки громадського звітування.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Об'єктивна та якісна інформація щодо умов проживання населення ОТГ є основою для прийняття управлінських рішень у сфері економіки та соціальної політики. Але на сьогодні не існує нормативних документів, які визначають індикатори умов проживання населення. Це обмежує можливості оцінки умов проживання і визначення найпріоритетніших проблем громад та територій. Відповідно, існує необхідність забезпечення влади на місцях якісною інформацією щодо умов проживання. Система індикаторів умов проживання мусить надавати повну та надійну інформацію про ту чи іншу сферу життєдіяльності ОТГ. Це означає, що на основі кількох валідних індикаторів житлових умов населення можливо отримати надійні оцінки поточної ситуації з житловими умовами в ОТГ у цілому, простежити динаміку, тобто зміни житлових умов на краще або на гірше. Окрім цього, для місцевої влади має забезпечуватись можливість порівняти житлові умови між окремими населеними пунктами однієї ОТГ, використовуючи ці індикатори. Важливим завданням, що вирішуватиметься за допомогою такої системи індикаторів, є уможливлення порівняння різних аспектів життєдіяльності населення ОТГ, а також різних ОТГ між собою, виділення більш успішних та менш успішних громад. З одного боку, це форма бенчмаркінгу для місцевої влади, здатність порівняти свою громаду з успішнішою, і

переймати ефективні методи її роботи. З іншого — такі рейтинги важливі для місцевого населення, вони забезпечують прозорість та відкритість влади на місцях.

Окрім цього, місцева влада стикається з необхідністю ідентифікувати найбільш актуальні проблеми. Відповідно, існує необхідність у розробці універсального інструменту, який дає змогу визначити такі проблеми на основі адміністративних даних, вибіркового обстеження або через опитування експертів. Найактуальніші проблеми — це «болючі місця» населеного пункту або усієї ОТГ, які потребують оперативної акумуляції ресурсів і короткострокових стратегій їх вирішення. Отже, ідентифікація актуальних проблем місцевого населення є одним із завдань системи індикаторів умов проживання, що дасть можливість взяти до уваги потреби громади при прийнятті управлінських рішень.

Також інформація щодо умов проживання населення є необхідною передумовою для вивчення соціального розшарування та диференціації населення ОТГ за умовами проживання. Умови проживання можуть бути більш релевантними індикаторами майнового стану, ніж, наприклад, рівень доходу. При цьому інформація щодо умов проживання дає змогу досліджувати нерівності не лише на рівні усієї України (де є традиційно бідніші регіони, а сільська місцевість, зазвичай, бідніша за міську), а на місцевому рівні, у межах окремих ОТГ.

Таким чином, проблема дослідження полягає у відсутності єдиної системи індикаторів умов проживання населення, яка могла б бути застосована на рівні об'єднаних територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах вітчизняних наукових підходів (Л. Черенько, С. Полякова, В. Шишкін, А. Реут та інші) умови проживання розглядають як складову рівня життя населення. Умови проживання передбачають три групи показників [1, с. 42—46]:

- забезпеченість житлом;
- якісні характеристики житла;
- рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури.

Показники умов проживання також органічно вбудовано у систему соціально-економічних індикаторів рівня життя населення у межах збірника «Соціальні індикатори рівня життя населення» [2]. Поняття «рівень життя» об'єднує широкий спектр соціально-економічних відносин, пов'язаних зі станом та умовами життєдіяльності людини у суспільстві [1, с. 8]. Поряд з поняттям «рівень життя» у вітчизняних дослідженнях використовують і поняття «якість життя». Якщо «рівень життя» широко застосовували ще у межах радянської традиції, то «якість життя» запозичено із західних досліджень. Оцінку якості життя можна охарактеризувати як процедуру виявлення ступеня відповідності основних параметрів і умов життєдіяльності людини її життєвим потребам, а також особистим уявленням

про гідне життя [3, с.7]. Принциповою відмінністю між цими поняттями є те, що «якість життя» включає у себе суб'єктивну складову (самопочуття, задоволеність життям, щастя). Таким чином, якщо провести співвідношення між «якістю життя» та «умовами проживання», то воно є аналогічним співвідношенню «умов проживання» та «рівня життя». Тобто, умови проживання є складовою якості життя населення.

Існує європейська традиція вивчення умов проживання населення на місцевому рівні. Розробка методологічних підходів тут здійснюється переважно у межах масштабних порівняльних досліджень європейських міст або інших адміністративно-територіальних одиниць [4–8]. Зазвичай такі дослідження спрямовані на вивчення життєдіяльності міст або сіл, а також громад у цих населених пунктах за різними сферами.

Показники умов проживання населення у таких дослідженнях найчастіше є складовою якості життя (*quality of life*) [4]. Іноді використовується термін «благополуччя місцевого населення» (*regional well-being*) [9]. Часто мова йде про те, наскільки певний населений пункт є придатним для життя (*liveability of a city*) [10]. Такі дослідження охоплюють різноманітні сфери життєдіяльності населеного пункту. Це, передусім, демографічні показники (чисельність та щільність населення, статеві-віковий та етнічний склад населення, структура домогосподарств тощо) та економічні аспекти (ринок праці, економічна нерівність, бідність). Дослідження можуть охоплювати й такі показники, як громадська активність населення або стан навколишнього середовища (це водночас і рівень забруднення навколишнього середовища, і практики землекористування) [7]. Подібні дослідження проводяться насамперед на основі адміністративних реєстрів та спеціалізованих вибіркового обстежень.

Усталеного терміна «умови проживання» в англійській літературі немає. Тому у статті пропонується при визначенні поняття «умови проживання» взяти за основу вітчизняний підхід і крізь його призму розглянути європейський досвід вивчення якості життя на місцевому рівні, щоб доповнити вітчизняний підхід додатковими індикаторами.

Метою статті є висвітлення принципів формування та використання системи індикаторів умов проживання населення на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система індикаторів умов проживання населення ОТГ має забезпечувати досягнення трьох цілей:

- 1) Моніторинг умов проживання населення.
- 2) Виявлення ключових проблем для ОТГ.
- 3) Порівняння різних ОТГ між собою на основі умов проживання населення.

Моніторинг умов проживання населення здійснюється на основі низки показників, розподілених по окремим секціям. На основі попередніх обстежень умов проживання, проведених в Україні, можна виділити такі секції [1]:

- забезпеченість житлом (проживання в окремому / власному житлі, розмір загальної площі та кількості кімнат на одну особу);
- якісні характеристики житла, що відображають наявність базового набору зручностей (для міст — гаряче водопостачання, центральне опалення, а для сільської місцевості — централізоване газопостачання, водопровід, каналізація; а також вік житла та давність проведення останнього капітального ремонту);
- рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури (лікарняних закладів первинної допомоги, відділень зв'язку, закладів освіти, культури тощо).

Також з метою урахування європейського досвіду вивчення умов проживання населення на місцевому рівні виділено окрему секцію для суб'єктивних оцінок місцевого населення. Інтерпретацію поняття «умови проживання» у межах даної статті відображено на рисунку.

Суб'єктивна складова містить як задоволеність життям у населеному пункті в цілому [11], так і рівень задоволеності сферами, перерахованими вище, від «дуже задоволений(а)» до «зовсім не задоволений(а)», а також рівень згоди із запропонованими твердженнями (від «повністю згоден(а)» до «зовсім не згоден(а)») щодо різних аспектів задоволеності життям [4].

Задоволеність життям — це оцінка індивідом свого життя відповідно до обраного певним чином критерію. Поняття задоволеності життям пов'язано з когнітивними процесами, процесами конструювання суджень. Судження щодо задоволеності життям базуються на порівнянні існуючих обставин зі встановленими індивідом стандартами [12, с. 71]. Задоволеність життям найчастіше вимірюють за допомогою одного запитання: «Наскільки Ви на даний час задоволені своїм життям у цілому?». Така методика була запропонована Кемпбелом та співавторами [13, с. 29]. Вони пропонували респондентам відповісти на запитання, наведене вище (відповіді ранжували від 1 до 7: 1 — абсолютна незадоволеність, 4 — середня

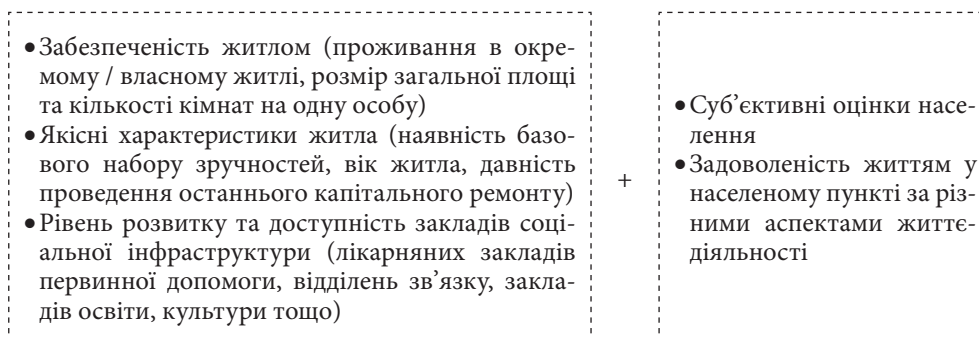

Рис. Зміст поняття «умови проживання»
Джерело: розроблено авторами.

задоволеність, 7 — абсолютна задоволеність). Зазначимо, що однопунктні шкали мають деякі недоліки: велика доля суб'єктивізму одержаних результатів, оскільки респондент сам має визначити своє інтегральне ставлення до життя; очевидність для респондента предмета дослідження, через що на його відповіді можуть впливати індивідуальні упередження (наприклад, негативний минулий досвід); залежність відповідей респондента від ситуативних факторів.

Відповідно, існує кілька підходів до вимірювання задоволеності життям у населеному пункті. Ці підходи відрізняються між собою кількістю індикаторів, за якими відбувається збір інформації. Якщо задоволеність життям у місті вимірюється за допомогою одного прямого запитання, це один індикатор, а от у випадку кількох тверджень, які респондент оцінює за певною шкалою, кожне твердження є окремим індикатором. У подальшому аналізі отриманих даних такі індикатори можна розглядати окремо або ж будувати на їх основі інтегральний індекс (наприклад, розраховувати середнє арифметичне по усім твердженням, включеним до опитувальника). Різні підходи до вимірювання рівня задоволеності життям у населеному пункті наведено у табл. 1.

При виборі підходу в першу чергу варто орієнтуватись на кількість індикаторів. Чим більше індикаторів, тим більше ресурсів потребує збір інформації. Натомість, чим менша кількість індикаторів, тим меншою є надійність інформації, особливо якщо ми говоримо про суб'єктивні оцінки задоволеності. На відповіді респондентів можуть впливати цілком випадкові чинники, наприклад, погодні умови, або ж якісь приємні / неприємні події, що відбулись із ними незадовго до опитування. Таким чином, збільшення кількості індикаторів підвищує надійність інформації, але також підвищує витрати на збір інформації.

Другу ціль системи показників умов проживання населення можна вважати основною, вона полягає у виявленні ключових проблем для окремо взятих ОТГ або населених пунктів у межах ОТГ. Адже однією з особливостей об'єднаних територіальних громад є вкрай нерівномірний рівень їх соціально-економічного розвитку. Більш того, не можна беззастережно говорити про схожі проблеми громад одного регіону або навіть сусідніх громад, тому неможливо розробити універсальні управлінські рішення. Якщо проблемою однієї громади є недостатня кількість медичних закладів, то для іншої громади основною проблемою може бути неможливість дістатись до медичного закладу через відсутність транспортного сполучення або незадовільне дорожнє покриття. Виявлення таких ключових проблем є найважливішим завданням у системі показників умов проживання населення, але, в той же час, його найважче реалізувати, оскільки отримати релевантну інформацію можна лише на основі опитувань громадської думки у межах конкретної громади.

Опитування слід проводити на двох рівнях: опитування громадської думки (збір думок місцевого населення щодо ключових проблем) та експертне (збір думок представників місцевої влади та ключових підприємців певної місцевості).

Опитування громадської думки може проводитись у форматі вибіркового опитування. Перспективним також може бути такий метод збору інформації, як відкрита групова дискусія [14]. Цей метод нечасто використовують у вітчизняних соціологічних дослідженнях і зазвичай його

Таблиця 1. Підходи до вимірювання задоволеності життям

Формулювання запитання	5-бальна шкала	Кількість індикаторів
Наскільки Ви задоволені життям у [назва населеного пункту]?	5 — Дуже задоволений(а) 4 — Скоріше задоволений(а) 3 — Як задоволений(а), так і НЕ задоволений(а) 2 — Скоріше НЕ задоволений(а) 1 — Повністю задоволений(а)	1 індикатор
Наскільки Ви задоволені такими сферами життєдіяльності у [назва населеного пункту] як...?	5 — Дуже задоволений(а) 4 — Скоріше задоволений(а) 3 — Як задоволений(а), так і НЕ задоволений(а) 2 — Скоріше НЕ задоволений(а) 1 — Повністю задоволений(а)	Кількість індикаторів відповідає кількості сфер, які оцінюються (1 сфера = 1 індикатор)
Якою мірою Ви згодні або НЕ згодні з кожним із тверджень, наведених нижче? • Я задоволений(а) життям у [назва населеного пункту] • Легко знайти роботу у [назва населеного пункту] • У [назва населеного пункту] легко знайти хороше житло за розумною ціною • Адміністративні послуги у [назва населеного пункту] є корисними для людей • Я відчуваю себе у безпеці у [назва населеного пункту] • Більшості людей у [назва населеного пункту] можна довіряти • Можна довіряти державній адміністрації у [назва населеного пункту]	5 — Повністю згоден(а) 4 — Скоріше згоден(а) 3 — Важко відповісти 2 — Скоріше НЕ згоден(а) 1 — Повністю НЕ згоден(а)	7 індикаторів (1 твердження = 1 індикатор)

Джерело: розроблено авторами.

розглядають як альтернативу фокус-груповим дослідженням, коли з певних причин не є можливим проведення класичної фокус-групи. Але у даному контексті зазначений метод може виявитись перспективним: через його невисоку вартість та особливий формат, подібний до громадського обговорення. Для групової дискусії у межах поселення визначають «фокальну точку» (наприклад, центральну площу), де зазвичай збирається багато місцевих жителів. Дослідники приходять туди і розпочинають дискусію, до якої залучають якомога більше місцевих. Модератор (тут — «фасилітатор») контролює дискусію і максимально м'яко спрямовує обговорення до потрібних тем. Досвід використання такого методу збору інформації демонструє, що до обговорення підключається більша частина активного місцевого населення.

Опитування на рівні представників місцевої влади та місцевих підприємців доповнює результати опитування громадської думки: якщо громадська думка — це ідентифікація найбільш «болючих місць», то експертне опитування — це більш системний погляд на проблеми.

Для досягнення третьої задачі — порівняння територій між собою — серед показників, на основі яких здійснюється моніторинг, обираються ті, що відповідають умовам:

- Інформація для розрахунку показників має бути доступною по усім територіям, для яких здійснюється порівняння.
- Оскільки для порівняння потрібно відібрати обмежену кількість показників із кожної секції, вони не мають бути надто вузькими. Наприклад, для сфери охорони здоров'я у контексті порівняння громад немає сенсу використовувати показник «кількість дитячих лікарень», натомість варто застосовувати показник «кількість комунальних медичних закладів (всього)».

Для полегшення порівняння можна говорити про створення інтегрального індексу, який поєднує у собі всі сфери. Будувати індекс можливо у різних способи. Найбільш простий — це розрахунок усередненого показника [10, с. 2]. Такий спосіб застосовують у випадку, якщо шкали усіх індикаторів мають однакову розмірність. Наприклад, якщо виміряти рівень задоволеності місцевого населення різними складовими умов проживання за 5-ти бальною шкалою (від «повністю задоволений(а)» до «повністю не задоволений(а)»), то за результатами опитування місцевого населення можна порахувати середнє арифметичне усіх оцінок. Методологія розрахунку індексу може бути складнішою за умови наявності теоретичного обґрунтування, наприклад, різним сферам можна присвоювати різну вагу.

Також при порівнянні ОТГ між собою постає серйозна методологічна проблема: наскільки валідним є порівняння населених пунктів з однаковим статусом. Так, у сільській місцевості рівень розвитку соціальної інфраструктури може бути досить неоднорідним: є села, де соціальна інфраструктура практично відсутня, і такі, де інфраструктура наближена до

селища міського типу або навіть до міста. У межах європейських досліджень умов проживання на місцевому рівні кордони між адміністративно-територіальними одиницями зазвичай ігноруються. Так, для країн-членів ЄС важливою є порівнюваність одиниць аналізу не лише у межах однієї країни, але і між різними країнами. На територію міста накладається уявна територіальна сітка розміром 1×1 км. Після цього на основі щільності населення у клітинках цієї сітки формується універсальна система територіальних одиниць [15]:

1. Міський центр (*urban center*) — найщільніше заселена територія міста. На територію міста накладається уявна територіальна сітка розміром 1×1 км, відбираються найбільш щільно заселені комірки (більш ніж 1500 осіб на 1 км^2). Скупчення прилеглих комірок (не рахується прилягання по кутам, по діагоналі) з заданою щільністю при загальній чисельності населення не менше 50 тис. осіб розглядаються як міський центр.

2. Місто визначається як територія, що входить до системи державного адміністрування, щонайменше 50 % її мешканців проживає у міському центрі (при цьому щонайменше 75 % населення міського центру живе у місті).

3. Функціональна міська територія — включає місто та прилеглу зону, зону маятникової міграції.

4. Прилегла зона, або зона маятникової міграції — райони навколо міста, де щонайменше 15 % працюючого населення мають місце роботи у даному місті (якщо місто А входить до прилеглої зони міста Б, то місто А не має власної прилеглої зони).

5. Район міста виділяється для усіх столиць, а також для міст, де проживає більш ніж 250 000 жителів. У міському районі має проживати від 5000 до 40 000 жителів, він є однорідним щодо соціальної структури та житлової архітектури. У деяких великих містах існує адміністративно-територіальний поділ на райони, які за кількістю населення можуть виходити за визначені вище рамки. В такому разі вводиться ще один рівень поділу на райони, коли міські райони визначено на двох рівнях: рівень 1 відповідає існуючим у місті районам, а рівень 2 задовольняє критерій кількості населення.

6. Передмістя — щонайменше 50 % населення проживає у міському центрі, але ця територія не класифікується як місто.

7. Сільська територія — щонайменше 50 % населення проживає у селах.

Така система адміністративно-територіальних одиниць спрощує їх порівняння між собою, а також робить порівняння більш валідними.

Методи збору інформації для представленої системи показників, а також джерела такої інформації систематизовано у табл. 2.

Також важливим є формат представлення системи показників умов проживання. Дані для цих показників отримуються одразу ж із кількох джерел: це і адміністративні дані, і реєстри, і вибіркові опитування (для

суб'єктивних оцінок населення). Відповідно, інформація є досить розрізною, але, незважаючи на це, формат її представлення має бути простим для сприйняття користувачами: в першу чергу, представниками місцевої влади, громадськими активістами і ЗМІ. Одним із можливих способів представлення таких даних є формат, використовуваний у межах методології карток громадського звітування (КГЗ). КГЗ — це партисипативне дослідження, яке передбачає збір відгуків користувачів щодо державних послуг [16, с. 1]. Зазвичай КГЗ передбачає розрахунок інтегрального індексу, який дає не лише загальне уявлення про рівень розвитку населеного пункту, а й змогу оцінити вплив і значимість кожної сфери життєдіяльності громади. КГЗ уперше були використані в Індії [17]; у межах українських досліджень КГЗ застосовані, зокрема, у проєкті «Голос громадськості» (2000—2007) [18].

Завдяки особливій формі представлення результатів КГЗ можна використовувати для порівняння громад між собою (в цілому та за кожною із оцінюваних сфер життєдіяльності громади), відслідковувати динаміку якості надання послуг, порівнювати оцінку умов проживання до та після проведення реформ.

Приклад представлення результатів за методологією КГЗ наведений нижче у табл. 3. Тут представлена лише одна секція — «Рівень задоволеності», всі показники є умовними. Також ця таблиця містить інтегральний індекс умов проживання в ОТГ, він може бути розрахований за наявності даних за всіма необхідними секціями. Для порівняння ОТГ між собою за допомогою інтегрального індексу необхідно використовувати вихідні показники у відносному вимірі (в розрахунку на 100 або 1000 осіб, які проживають в ОТГ). Одним із способів розрахунку такого індексу може бути середнє арифметичне за всіма секціями, як було описано вище.

Таблиця 2. Джерела інформації та показники за цілями використання системи індикаторів умов проживання населення ОТГ

Ціль використання системи індикаторів	Джерело інформації	Блок показників, за якими збирається інформація
Ціль 1: Моніторинг умов проживання населення	реєстри, вибіркві опитування	<ul style="list-style-type: none"> • забезпеченість житлом • якісні характеристики житла
Ціль 2: Виявлення ключових проблем для ОТГ	експертні опитування, фокус-групові опитування, відкриті групові дискусії	<ul style="list-style-type: none"> • рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури
Ціль 3: Порівняння різних ОТГ між собою на основі умов проживання населення	реєстри, вибіркві опитування	<ul style="list-style-type: none"> • задоволеність життям у населеному пункті

Джерело: розроблено авторами.

Зазначимо, що інтегральний індекс умов проживання в кожній ОТГ складається з субіндексів за секціями, які, своєю чергою, вираховуються на основі більш конкретних показників. Тому для глибшого розуміння інтегрального індексу, обчисленого за методологією КГЗ, необхідно його аналізувати за ієрархічним принципом.

Наприклад, якщо в громаді Б субіндекс, що відображає оцінку якісних характеристик житла, не є задовільним, варто подивитись на його складові, щоб визначити, в чому саме полягає проблема. Наприклад, доступ до централізованого газопостачання оцінений гірше, ніж його якість. Отже, хоча і якість цієї послуги потрібно покращувати, проте в пріоритеті буде саме доступ до цієї послуги.

Аналізуючи складові кожної із секцій, можна виявити, якій сфері та якому аспектові варто приділити першочергову увагу: якості / доступності / прозорості послуги, якості роботи працівників державних установ, наявності прихованих витрат на користування державною послугою. І в подальшому використати результати цього аналізу для впровадження відповідних управлінських рішень (які стосуються створення стимулів для діяльності надавачів послуг чи бюджетування певної сфери життєдіяльності громади).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті сформовано основні принципи побудови системи індикаторів умов проживання населення ОТГ. Ці умови складаються з чотирьох секцій, три з яких запозичено з попередніх вітчизняних розробок:

- забезпеченість житлом;
- якісні характеристики житла;
- рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури.

Таблиця 3. Умовний приклад представлення даних за методологією КГЗ для однієї секції («Рівень задоволеності»)

Індекс	Назва громади		
	А	Б	В
Рейтинг ОТГ в області	2	1	3
Інтегральний індекс умов проживання в ОТГ
Субіндекси за секцією «Рівень задоволеності»	2,97	3,49	2,76
Рівень задоволеності життям у населеному пункті	2,25	3,6	4,1
Рівень задоволеності облаштуванням власного житла	3,6	4,8	2,1
Рівень задоволеності забезпеченістю житла зручностями	2,91	3,73	2,8
Рівень задоволеності медичними послугами у населеному пункті	2,8	2,1	3,21
Рівень задоволеності освітніми послугами у населеному пункті	3,3	3,22	1,6

Джерело: розроблено авторами.

На основі огляду європейських досліджень, спрямованих на моніторинг життєдіяльності населених пунктів, до цих трьох сфер авторами додано окрему секцію для суб'єктивних оцінок місцевого населення, що враховує рівень задоволеності сферами, перерахованими вище, а також рівень задоволеності життям у населеному пункті.

Формулювання принципів системи індикаторів умов проживання населення ОТГ виходить із цілей, яким має відповідати така система:

- 1) Моніторинг умов проживання населення.
- 2) Виявлення ключових проблем для ОТГ.
- 3) Порівняння різних ОТГ між собою на основі умов проживання населення.

Джерелами даних для такої системи індикаторів постають адміністративні реєстри, а також вибіркові опитування (для моніторингу умов проживання населення). Для виявлення ключових проблем найефективнішими є такі методи збору інформації: відкрите групове інтерв'ю з місцевим населенням, експертні інтерв'ю з представниками місцевої влади та бізнесу. Одним із основних обмежень таких методів збору є необхідність проведення соціологічних досліджень для отримання суб'єктивних оцінок населення безпосередньо на місцях, оскільки всеукраїнські дослідження не в змозі забезпечити достатній рівень надійності оцінок показників.

Представляти дані пропонується у вигляді системи таблиць відповідно до методології КГЗ. Такі таблиці містять не лише дані по окремим показникам, а й усереднені показники по кожній секції та інтегральний індекс умов проживання в ОТГ, що дає можливість проранжувати громади.

Результатом застосування такої системи індикаторів місцевою владою стане формування інформаційного забезпечення, яке є основою ефективного управління. Управлінці на місцях зможуть оцінити поточний стан низки сфер життєдіяльності ОТГ (наприклад, стан житла, в якому проживає місцеве населення, або забезпеченість освітніми та медичними послугами), як та чи інша ОТГ відрізняється від сусідніх за станом розвитку цих сфер. Також на основі запропонованої системи індикаторів можливо ідентифікувати найбільш актуальні проблеми ОТГ, що вимагають нагального вирішення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою методологічних положень щодо системи індикаторів для надійного оцінювання умов проживання населення на місцевому рівні. У цій статті сформульовані загальні принципи, але вони потребують подальших розробок і створення відповідних методичних документів, які регламентують перелік показників, процес збору даних відповідно до цих показників, відбір показників для порівняння громад та розрахунок індексів. Також серед перспектив слід зазначити розробку показників, що дозволять врахувати специфіку умов проживання для соціально вразливих категорій населення (особи з

інвалідністю, діти-сироти, внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівень життя населення України / НАН України; Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; за ред. Л. М. Черенько. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. 428 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/riven_juttya_naselnyuua%20krainu.pdf (дата звернення: 20.10.2020).
2. Соціальні індикатори рівня життя населення України. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 177 с.
3. Вимірювання якості життя в Україні : аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін. Київ, 2013. 48 с.
4. Quality of life in cities. Perception survey in 79 European cities. 2013. URL: <https://doi.org/10.2776/79403> (дата звернення: 15.06.2020).
5. Urban Europe Statistics On Cities, Towns And Suburbs. Luxembourg: Publications office of the European Union, 2016. URL: <https://doi.org/10.2785/91120> (дата звернення: 20.05.2020).
6. The State Of Canada's Cities And Communities. 2012. URL: <https://suma.org/img/uploads/documents/FCM%202012%20State%20of%20Cities%20and%20Communities.pdf> (дата звернення: 21.10.2020).
7. Urban Audit. Methodological Handbook. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-BD-04-002-EN.pdf> (дата звернення: 08.10.2020).
8. OECD Regions at a Glance 2013. OECD Publishing. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/reg_glance-2013-en.pdf?expires=1604570142&id=id&accname=guest&checksum=EA91910A605F108551E8EA4E726DE283 (дата звернення: 19.10.2020).
9. OECD Regional Well-being: a user's guide. Version: *October 2018*. URL: <https://www.oecdregionalwellbeing.org/assets/downloads/Regional-Well-Being-User-Guide.pdf> (дата звернення: 20.10.2020).
10. Andreoli F, Michelangeli A. Welfare measures to assess urban quality of life. 2015. URL: http://www.ecineq.org/ecineq_lux15/FILESx2015/CR2/p150.pdf (дата звернення: 05.10.2020).
11. Local quality of life counts. A handbook for a menu of local indicators of sustainable development. Department of the Environment, Transport and the Regions, London, 2000. URL: http://library.uniteddiversity.coop/Measuring_Progress_and_Eco_Footprinting/Local%20Quality%20of%20Life%20Counts.pdf (дата звернення: 11.10.2020).
12. Diener E. The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. 1985. № 49, 1. P. 71—75.
13. Хутка С. В. Проблема вимірювання рівня соціальної адаптованості особистості: визначення ключового індикатора. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. Київ: ВД «Кієво-Могилянська академія». 2007. Т. 70. С. 27—33.
14. Левинсон А. Открытые групповые дискуссии как метод прикладных социологических исследований. *Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии*. 2007. № 6 (92). С. 45—54. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/01/14/1214868123/6.PDF> (дата звернення: 20.10.2020).
15. Methodological manual on city statistics. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. URL: <https://doi.org/10.2785/708009> (дата звернення: 16.06.2020).
16. Citizen report card surveys: a note on the concept and methodology / *Social Development Notes. Participation and Civil Engagement*. The World Bank, 2004. № 91, February.

- Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11277/2/86010CRC0SD0note09101public1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.10.2020).
17. Lakshmisha A. Citizen Report Card — A powerful social audit tool. 2018. URL: <https://www.civilsocietyacademy.org/single-post/citizen-report-card> (дата звернення: 15.06.2020).
 18. Огай М. Ю. Методологія карток громадського звітування як інструмент оцінювання якості муніципальних послуг. *Статистика України*. 2010. № 2 (49). С. 14—18. URL: http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/685/1/14-18_2%272010%2849%29_Ogay.pdf (дата звернення: 21.10.2020).

REFERENCES

1. Cherenko, L. M. (Eds.) (2006). *Riven zhyttia naseleння Ukrainy* [The standard of living of the population of Ukraine]. NAN Ukraine. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine; State Statistics Committee of Ukraine. Kyiv: Konsultant. Retrieved from https://idss.org.ua/monografii/riven_juttya_naselennya%20krainu.pdf [in Ukrainian].
2. Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naseleння Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk [Social indicators of living standards of the population of Ukraine. Statistical collection]. (2018). Kyiv: State Statistics Committee of Ukraine [in Ukrainian].
3. Libanova, E. M., Gladun, O. M. ... & Lisohor, L. S. (2013). *Vymiriuvannia yakosti zhyttia v Ukraini. Analitichna dopovid* [Measuring the quality of life in Ukraine. Analytical report]. Kyiv [in Ukrainian].
4. *Quality of life in cities. Perception survey in 79 European cities*. (2013). Luxembourg: Publications office of the European Union. <https://doi.org/10.2776/79403>
5. *Urban Europe Statistics On Cities, Towns And Suburbs*. (2016). Luxembourg: Publications office of the European Union. <https://doi.org/10.2785/91120>
6. *The State Of Canada's Cities And Communities*. (2012). Federation of Canadian Municipalities. Retrieved from <https://suma.org/img/uploads/documents/FCM%202012%20State%20of%20Cities%20and%20Communities.pdf>
7. *Urban Audit. Methodological Handbook*. (2004). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-BD-04-002-EN.pdf>
8. *Regions at a Glance*. (2013). OECD. retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/reg_glance-2013-en.pdf?expires=1604570142&id=id&accname=guest&checksum=EA91910A605F108551E8EA4E726DE283
9. *Regional Well-being: a user's guide*. (2018). OECD. Retrieved from <https://www.oecdregionalwellbeing.org/assets/downloads/Regional-Well-Being-User-Guide.pdf>
10. Andreoli, F., & Michelangeli, A. (2015). *Welfare measures to assess urban quality of life*. Retrieved from http://www.ecineq.org/ecineq_lux15/FILESx2015/CR2/p150.pdf
11. *Local quality of life counts. A handbook for a menu of local indicators of sustainable development*. (2000). Department of the Environment, Transport and the Regions. London. Retrieved from http://library.uniteddiversity.coop/Measuring_Progress_and_Eco-Footprinting/Local%20Quality%20of%20Life%20Counts.pdf
12. Diener, E. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
13. Khutka, S. V. (2007). *Problema vymiriuvannia rivnia sotsialnoi adaptovanosti osobystosti: vyznachennia kliuchovoho indykatora* [The problem of measuring the level of social adaptability of the individual: the definition of a key indicator]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Sotsiologichni nauky — Scientific notes of NaUKMA. Sociological sciences*, 70, 27-33 [in Ukrainian].

14. Levinson, A. (2007). *Otkrytye gruppovye diskussii kak metod prikladnykh sociologicheskikh issledovaniy* [Open group discussions as a method of applied sociological research]. *Vestnik obshchestvennogo mneniya. Dannye. Analiz. Diskussii — Bulletin of public opinion. Data. Analysis. Discussions*, 6, 45-54. Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/01/14/1214868123/6.PDF> [in Russian].
15. *Methodological manual on city statistics*. (2017). Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2785/708009>
16. Citizen report card surveys - A note on the concept and methodology (2004). *Social Development Notes. Participation and Civil Engagement*, 91. The World Bank. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11277/286010CRC0SD0note09101public1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
17. Lakshmisha, A. (2018). *Citizen Report Card - A powerful social audit tool*. Retrieved from <https://www.civilsocietyacademy.org/single-post/citizen-report-card>
18. Ogay, M. Yu. (2010). *Metodolohiia kartok hromadskoho zvituvannia yak instrument otsiniuvannia yakosti munitsypalnykh posluh* [Methodology of public reporting cards as a tool for assessing the quality of municipal services]. *Statystyka Ukrainy - Statistics of Ukraine*, 2, 14-18. Retrieved from http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/685/1/14-18_2%272010%2849%29_Ogay.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 14.07.2020.

U. S. Leshenok, Chief economist

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine

01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Taras Shevchenko, 60

E-mail: leshenok_u@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7994-1393

T. V. Lukovych, Senior Economist

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine

01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Taras Shevchenko, 60

E-mail: tan_luk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5252-7718

SYSTEM OF INDICATORS FOR LIVING CONDITIONS
OF THE POPULATION AT THE LOCAL LEVEL:
PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND USE

The relevance of the article stems from the need to collect and systemize reliable objective information about living conditions of the population at the local level. A necessary condition for managerial decision-making in economy and social policy is reliable estimation of the population's living conditions united territorial communities (UTC). The article aims to cover the principles of organization and use of a system of indicators for living conditions of the population at the local level. To achieve this aim, general scientific methods are used, namely the method of generalization and the system method. The novelty of the article is the formulation of the principles of systematization of information on living conditions at the local level in the form of a system of indicators and the definition the tasks of such a system, as well as data sources for implementation these tasks. Based on Ukrainian approaches, "living conditions" are defined as a component of quality of life, which includes three groups of indicators: housing availability, quality characteristics of housing and the level of development and accessibility of social infrastructure. Also, to take into account the European experience of studying the living conditions of the population at the local level, for subjective assessments of satisfaction with life of the local population in the settlement, a particular

section is introduced in the system of indicators. The focus of this article is on the subjective component, namely the ability to measure life satisfaction in the community and ways to use such subjective assessments within the system of indicators of living conditions at the local level. Satisfaction with life in the settlement is defined as an individual's assessment of quality of own life according to a criterion chosen in a certain way. Several approaches to measuring life satisfaction in the settlement are introduced: approaches in which satisfaction with life is measured on the basis of one indicator, and approaches in which several indicators are used. If satisfaction with life is measured by one direct question, it is one indicator, but in the case of several statements that the respondent evaluates on a certain scale, each statement is a separate indicator. In the further analysis of the collected data such indicators can be analyzed separately or simultaneously by building a general index.

Based on the interpretation of the concept of "living conditions", this article identifies three objectives for a system of indicators of living conditions of united territorial communities (UTC): monitoring of living conditions, identifying key problems for UTC and comparing different UTCs on the basis of living conditions of the local population. For the first and third objectives, among the possible sources of information, data from registers are offered, and for the second purpose we offer expert surveys, focus group discussions, open group discussions.

The problems of data representation are also discussed in this article. Despite the data being quite fragmented, the format of their presentation should be easy for users (both local authorities and community activists and the media). One possible way to present such data is the format used within methodology of citizen report cards.

Keywords: living conditions, satisfaction with life, open group discussions, citizen report cards.